

મુંબઈનાં ભયંકર કારસ્તાન

ને સરોડીઆની આત્મકથા

૧૭૨૩ ૧૩ -
હું દેશ છોડી આવીયો, કમાવા મુંબઈ ગામમાં
મારકીટમાં નોકર રહ્યો, ઉધરાણી કેરા કાસમાં
રૂપીઆ હજારો શેઠના, ઉધરાણીમાંથી ભાવતો;
શુદ્ધ દાનતે કરી નોકરી, મુજ શેઠને મન ભાવતો.
પણ પૂર્વના કોઈ પાપથી, સદ્ગાને પંથે હું ચડ્યો
“ચોકો” કેરી મહોકાણુમાં, પાસો ઉંધો મારો પડ્યો;
જે હતું મુજ પાસ સઘળું, તે બધું હારી ગયો.
મુંબઈના કારસ્તાનથી, ચોખ્ખો મવાલી થઈ રહ્યો.
શનીદેવતા પાછળ પડ્યા, કે નવ ગ્રહો સૌએ નડ્યા -
મુજ કર્મની કઠણાઈથી, પાસા સીધા કંઈ ના પડ્યા;
સદે કર્યો ભીખ માંગતો, એ સાફ દીલની વાત છે
“ચોકો” કેરી મહોકાણુનું, આ જીવન મુજ વૃત્તાંત છે

આવૃત્તિ ૧ લી પ્રત ૩૦૭૦ સન ૧૯૨૩

પ્રયોજક તથા પ્રકાશક—ડા. મોહનલાલ વિકુલદાસ,

C/o મુંદરજી વશરામ, ગીરગામ બેક રોડ,

જુની પોસ્ટ ઓફીસ પાસે, મુંબઈ, ૪

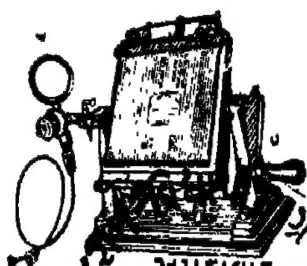
કીમત ચાર આના

૧૭૨૩

હિંદુસ્થાનમાં શું બનતું નથી ?

બધું બને છે, ત્યારે શા માટે નિરાશ થાઓ છો ?

અમારે ત્યાં સોડા વોટર
બનાવવાના, એક, બે, તથા
ત્રણ ખાટલીના મશીનો જેવા
માંગશે, તેવા મળશે, વાદ
રાખજો કે આ મશીનનો
સામાન સરદાર, અથવા
બીજા કોઈ પણ મશીનને
લાગુ પડે છે,

અમદાવાદ
૧૦૬૮૮
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ

૬-૨૧ બીલકુલ કંડકિત નથી

એક માણસ સહેલાઈથી ઉંચકી શકે, તથા નાનું અચ્ચું પણ દરેક
કામ સમજી શકે છે. વળી “સોંધું બાહુ સિદ્ધપુરની યાત્રા”
“થોડે પૈસે બહોળો લાભ” અમારા મશીનો રાજકોટ,
ગોંડલ, જામનગર, જુનાગઢ, ધોરાજી, બીલખા, મહુવા, રાણાવાવ,
દીલ્લી, બેંગલોર, મમુરી, તથા હિંદુસ્થાનના દરેક શહેરમાં
અત્યારે ચાલુ છે.

સોડાવોટરને લગતો દરેક બતનો સામાન જથ્થાબંધ તથા
છુટક મળશે.

વધારે હકીકત બાણવા માટે પ્રાઇસલીસ્ટ મંગાવો.

એન. એસ. ટ્રસ્ટવર્ધીની કંપની,

રામચંદ્ર બીહારી, પ્રિન્સેસ બીટ, મુંબઈ નં. ૨

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૬૮૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ મુખર્જી (૧૫૩૨ ડા.૨૨૫૫)

વિષય ૬-૧૨૧

૨૫

શ્રી શારદાયૈ નમઃ

મુંબઈમાં ભયંકર કારસ્તાન.

આજ કાલના ઇસ્કી લાલા, મુંબઈમાં બહુ આવે છે.
 અહીં આવીને કુડકપટથી, જીવનના દી ગાળે છે.
 બાલ કપાવી, મૂછ મુંડાવે, માથે સેંથા પાડે છે,
 ખીસા ખાત્રી લપકા ભારી, પોલમપોલ ચલાવે છે.
 ખોટું બોલે, ખોટું ચાલે, ખોટા કાંડ બતાવે છે.
 ઉપરકી તો અચ્છીઅચ્છી, ભીતરકી રામ બણે છે.
 સોનેરી ટોળીના શખ્સો, ત્રાસ બહુ ફેલાવે છે.
 ખીસા કાતરનારા સઘળા, બળ અહીં અજમાવે છે.
 દગા, ફરેઓ કાવા દાવા, લુચ્ચાનો અહીં આં નહિ પાર.
 ચોરી, બરી, મારામારી, મુંબઈ થાયે અપરમપાર.
 ધધાનો મુંબઈ નહિ તોટો, જેને જેવાં કામ,
 બગલા સરખા સફેદીઆઓ, મુંબઈને કામ બદનામ.
 હરામી રસ્તે ધન કમાવા, લુચ્ચાઓ બહુ આવે છે.
 લાલચમાં લપટાવી મારી, લોખા જન ભરમાવે છે.
 મુંબઈના સૌ લેહભરમની, વાંચો આ બુકમાં સૌવાત.
 સંભાળીને ડગલું ભરજો, નહિતર કો દીન થાયે માત.

હું મુંબઈ કેમ આવ્યો?

હું કાઠીઆવાડમાં આવેલા ગીર ગામડાનો રહીશ છું; સાત ગુજરાતી તથા પાંચ ઇંગ્લીશ મળી કુલ બાર ચોપડી મેં કાઠી નાખી છે, મારી ઉમ્મર ચોવીશ વર્ષની છે. પીડી ચોળી વરરાજ થવાનો હજી સુધી મેં દહાવો લીધો નથી. જન્મ આપનાર માતાપિતા બંને હજી સુધી સહીસલામત છે. સ્કુલમાંથી છુટ્યે હજી મને છ માસ પુરા થયા ન હોતા; એ સમયે મારા મનમાં રોજ એજ વિચાર ઘોળાયા કરતો હતો કે હવે મારે કંઈ લાઇન લેવી? માસ્તર થવું? પરદેશ જવું? કે દેશમાં ધંધો કરવો? હું દીવા જેવું સમજતો હતોકે હવે મારે મારા પિતાશ્રી પરથી ઘર સંસારનો બોજો ઉઠાવી લેવો જોઈએ, પણ કરવું શું? હું ઇંગ્લીશ ભણેલો હોવાથી ગામડીઆ સાથે વાતચીત કરવાનું જ્યાં મારું મન ન થાય, ત્યાં તેની સાથે ધંધો કેમ થાય? બહુ વિચાર કર્યા પછી મેં મુંબઈ જવા તૈયારી કરી. મારા ગામડાના ઘણા મનુષ્યો મુંબઈ રહેતા હતા, માટે લાગવગથી ત્યાંજ ઠેકાણે પડીશ એવો મેં વિચાર કર્યો. એ અરસામાં મારો બાળ સનેહી મિત્ર મહનલાલ મુંબઈથી આવ્યો. હું તેને મળવા જવાનો વિચાર કરતો હતો; એટલામાં ભાઈ સાહેબ મારા તરફ આવતા જણાયા. હું હરખાયો. વહાલથી તેને લેટ્યો. ચાલુ જમાનાની રીત પ્રમાણે મેં તેનું આપાણીથી સ્વાગત કર્યું.

આ પીધા પછી મદનલાલ મુંબઈનાં વખાણ કરવા લાગ્યો. મને ઉદ્દેશીને તે કહેવા લાગ્યો. દોસ્ત! આવા ગામડામાં તને કેમ ગાઠે છે? અહીં શું બન્યું છે? આવા અનાડી રોંસા લોકોના સહવાસમાં રહેવાથી ઉલટી બુદ્ધિ બગડી જાય. મુંબઈ ચાલ, તારું ભાગ્ય ત્યાં અજમાવ, મુંબઈ ગરીબનું બેલી છે, હિંદુસ્તાનનું નાક છે. ચોરાસી બંદરનો ચૌટો છે, હિંદનો મુખ્ય દરવાજો છે. વખતે ઉચો નીચો પગ પડી જાય; તો બેડો-પાર. આપણી સાથે ભણતો રમણીક હમણાંજ શેર બજારમાંથી પચીસ હજાર રૂપિયા કમાયો. કહે જોઈએ હવે તારો શું વિચાર છે? આમ કહી મદનલાલ મારા સામું ટગરટગર જોઈ રહ્યો.

મેં મદનલાલને તાત્કાલીક જણાવ્યું ભાઈ! મારે તારી સાથે ચોક્કસ મુંબઈ આવવું છે. તું ક્યારે જઈશ?

હાલ મારી તબીયત બરાબર રહેતી નથી, જેથી હજી મારે બે ચાર માસ દેશમાં રહેવું પડશે. તું ખુશીથી જા, મારા સરખું કામકાજ લખજે, લે આ મારા નામનો વીઝીટીંગ કાર્ડ તને ઉપયોગી થશે; આમ કહી કાર્ડ આપી સીઝર ખીડીના ગોટેગોટા કાઢતા ભાઈ સાહેબ રોડમાં રવાના થયા.

મદનલાલ પાંચ છ વર્ષ થયાં મુંબઈમાં રહેતો હતો. તેના નામ પ્રમાણે તેનામાં ગુણ પણ મદન જેવાજ હતા. તે કાપડ માર-કીટમાં ઉધરાણીનું કામ કરતો હતો. તેને પચાસ સાઠ રૂપિયા પગાર મળતો; છતાં ભાઈ સાહેબનું મુંબઈમાં ખર્ચ ઉપડતું નહિ. દેશમાં તેની વિધવા માતા, નાનો ભાઈ તથા એક બેન હતી;

છતાં તેના પર તે કદી પણ મુંબઈથી ખર્ચી મોકલતો નહિ જેથી તેના ઘરમાં “ તાવડીમાં તારો તથા કથરોટમાં મારો ” આવા ઘાટ ઘડાતા હતા. તેની માતા બિચારી દળણું દળી ખેતર વાડીમાં મજૂરીનું કામ કરી આ બચ્ચાંઓનું પોષણ કરતી; છતાં ભાઈ સાહેબ તો “ દીકરો દળણુવાળીનો નામ ગુલાબરાય ” ભાઈ માફક પાઠ ભજવતા, જેટલા દિવસ મદનલાલ દેશમાં રહે તેટલા દિવસ મુંબઈનાજ તડાકા મારે. મુંબઈ આમ છે, તેમ છે, ગામના દરેક મનુષ્ય પાસે એજ લેકચર કરે કે મુંબઈ ચાલો. અહીં શું બળ્યું છે ? દ્યો આ માફ મુંબઈનું ઠેકાણું; એમ કહી પોતે છપાવેલા વીજીટીંગ કાર્ડ દરેકને આપે.

કાર્ડમાં M.B. SHAH P.N. 4 એમ ઇંગ્લીશમાં છાપેલું હતું. બિચારા ગામડાના મનુષ્યો આ વીજીટીંગ કાર્ડમાં શું સમજે? મને તો લાવતું હતું, ને વૈદે બતાવ્યું એટલે મારે તો ચોક્કસ મુંબઈ જવું હતું, તેમાં વળી મદનલાલની સલાહ મળી, એટલે મારે તો દુધમાં સાકર ભળ્યા જેવું થયું. વળી હું જાણતો હતો કે મુંબઈમાં કરોડો રૂપીઆની નોટો ફરે છે; તેમાંથી થોડાક લાખ રૂપીઆ શું મારા ભાગ્યમાં નહિ હોય ? મારા પ્રભુ મેં ક્યાં વેચી ખાધા છે? હીંમતે મરદા મદદ ખુદા” આવો વિચાર કરી એજ નિર્ણય પર આવ્યો કે:—

“જળીડા નાખને જળ મીઠા મેરામણ મહી”

આમ હીંમત કરી મારાં ભાગ્ય બતાવવા ઓઘડશકર જોશીને ઘેર ગયો.

સોમવારે મુંબઈ જવાની જોશી બાવા પાસે મેં વાત કરી; કે તરતજ તેમણે ટીપણું કાઢ્યું. બાવાએ જે ચાર વખત આંગળીનાં વેઢા ગણ્યા; પછી મને જણાવ્યું કે વીઠલદાસ! તમારી વૃષભ રાશી છે. આ રાષ્ટ્રીમાં જન્મેલા મનુષ્યો દ્રઢ, અતડા, કાબેલ, આગ્રહી, માયાળુ અને સાહસીક હોય છે. ધન મેળવવું તેમને સહેલ છે; પણ આ ધન બચાવવું તેમને મુશ્કેલ છે. તમારો લગ્નેશ શુક્ર છે, જેથી તમેને અણુધાર્યો ધનનો લાભ થવોજ જોઈએ. મુંબઈની અને તમારી સામસામી પ્રીતિ છે; માટે મુંબઈમાં તમે સુખી થશો; પણ સોમવારે જવાનું માંડી વાળજો, કારણ કે સોમવારે સામું દશાશુભ થાય; માટે મંગળવારે ચડતો પહેરે માતા અંબાજીનું નામ લઈ મુંબઈ જજો. એટલું કહી જોશી બાવાએ તપકીરના જે ચાર ફડાકા મારી લીધા.

હું બહુજ હરખાયો. જોશી બાવાને સાષ્ટાંગ નમન કરી ટીપણું પર રૂપાનાણું મૂકી હું ચાલતો થયો. જે દિવસ મહા મુશ્કેલીથી કાઢ્યા. મંગળવારે પ્રભાતમાં વહેલો ઉડ્યો. સ્નાન કરી ગીતાજીના જે પાઠ કર્યા. મારી માતાએ આજે મારા માટે કંસાર કર્યો હતો, તે હું જમ્યો. પરદેશ જતી વખત દહીં બાધાથી ભાગ્ય ખુલ્લે છે, એ સિદ્ધાંત જેમ ઘણાને માન્ય છે; તેમ મને પણ માન્ય હોવાથી મેં પણ અચ્છી તરેહથી દહીં ઉડાવ્યું. જમ્યા પછી માતૃપિતાને સાષ્ટાંગ દંડવત કરી તેમનો આશીર્વાદ લીધો. ઘરમાંથી બહાર પગ મુકતાં શુકન પણ સારા થયા. કુવે પાણી ભરવા જતી કુમારીકા મને સામી મળી.

અમારા હિંદુ જ્યોતીશ શાસ્ત્રમાં અમુક ચીજોના શુકન સારા ગણાય છે; જેમાં મુખ્ય એક કરતાં વધારે ક્ષાદ્ધણો, ગાય, ફળ, ફુલ, દુધ, મોતી, માણેક વિગેરે રત્નો, વેશ્યા, દહીં, હાથી, ઘોડો, છત્ર, ધુમાડા વગરનો દેવતા, માંસ, માછલી, દારૂ, તલવાર, ઢાલ, બંદુક, કુમારીકા, કટાર, હરણ, નોળીયો, પાણી ભરીને આવતી જતી કુમારીકા તથા સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીના શુકન મહાન અત્યુત્તમ લેખાય છે.

મને પણ કુમારીકાના શુકન થયા; જેથી મને પોતાને હું ભાગ્યશાળી માનવા લાગ્યો. મારા પગ જોરમાં ઉપડ્યા. ટૂંકને બગલમાં મારી જીસ્સામાંજ ચાલવા લાગ્યો, પણ મારા ચાલવાનો આ જોશ કાયમ રહ્યો નહિ. ગલકા કુંભારના દશ ખાર ગધેડાં મારી પાછળ પડ્યાં. આ કમબખતની અડક્ટમાં હું ન આવી જાઉં એમ ધારી બાબુમાં તરવા ગયો, એટલે પથ્થરની ઠોકર લાગવાથી હું ચત્તોપાટ પડી ગયો. ટૂંક નીચે મારો પગ દબાવાથી પગમાં રૂધીરની ધારા ચાલી. મુહુર્તમાંજ લાલમલાલ નીકળ્યું. મેં વિચાર કર્યો કે બન્ન આપણી ફતેહ છે; જેથી જોશબંધ ચાલી સ્ટેશનમાં દાખલ થયો. ગાડી ઉપડવાની તૈયારી હતી; છતાં રોડમાંજ માસ્તર પાસેથી મુંબઈની ટીકીટ કઢાવી મારી મુસાફરી શરૂ કરી.

ખીજડીયા જંકશને ગાડી બદલવી પડી. આ રેલ્વે બાપુની ગાડીથી આગળાય છે. બાપુની ગાડીના રોદણાં રડવા બેસું તો અહીં પાર આવે તેમ નથી; છતાં જમાના પ્રમાણે બાપુજી

હવે આ બાબતમાં થોડી ઘણી પેસેન્જરોને રાહત આપે તો પ્રભુ તેમનું કડયાણુ કરે. ધોળા જ'કશનથી મેં ગાડી બદલી. અહીંથી ભાવનગરની રેલ્વે શરૂ થાય છે. હું જે ડબ્બામાં બેઠો હતો, તે ડબ્બાનો ફોટો બે'ચી રેલ્વે બોર્ડ પરજો મોકલાવ્યો હોય તો આ ફોટાની અચ્છી કિંમત સીમલે અ'કાય એમ માડું ધારવું છે. એક તો સુચ'નો પ્રચંડ મધ્યાહ્ન-કાળ! તેમાં વળી ઉભા રહેલા પેસેન્જરોની ધમાલ. આ ડબ્બામાં હું એવો તો અકળાયો કે ચાલતી ટ્રેને કુદી પડી પર-માત્મા પાસે ફરીયાદ કરવા બહિ; પણ સંસારમાં હજી મારે ઘણું માણવાનું હોવાથી મેં તેમ કયું નહિ.

ખરેખર! કાઠીઆવાડની રેલ્વેમાં પેસેન્જરોને ઘેટાં બકરાં માફક પુરવામાં આવે છે. ઘેટાં બકરાં તો બિચારા બેં બેં કરી પોતાનું દુઃખ રડે છે, પણ કાઠીઆવાડી પેસેન્જરો હજી સુધી બેં બેં કરતા પણ શીખ્યા નથી. કોઈ માયનો પુત આ દુઃખ દુર કરવા શું કંઈ નહિ કરે?

ચાલતી ગાડીએ મારા ડબ્બામાં એક રમુજી બનાવ બન્યો. એક જખરજસ્ત બાંધાનો ભરવાડ ગાડીમાં સખ્ત બીડ બેઝ પોતાની ભાષામાં બખડી ઉડ્યો માડું હાથું બધાયએ કેતાતા કે ઇન ફલી એ જામાં ઘણાય માણા મરી ગયાં, ઘણે ઘરે તાળાં દેવાણાં, પણ ઈ વાત હાસી લાગતી નથી. આગ ગાડીમાં તો રોજ આટલાને આટલા માણા રોજ જોવામાં આવે સે. તેની આ વાત સાંભળી દરેક પેસેન્જરો ખડખડ હસી પડ્યા.

આવી રીતે દોરંગી દુનીયાના દરેક અવનવા બનાવ જોતો જોતો અઠ્યાવીશ કલાકની સપ્ત મુસાફરી પછી ગુજરાત મેલ મારફતે સવારના અગીયાર કલાકે હું આન્ટરોડ સ્ટેશન પર ઉતર્યો.

અખિલ હિંદુસ્થાનમાં, વિખ્યાત મુંબઈ ગામ છે એ શહેરનું શિરોમણી, લાખોપતિનું ધામ છે રાજ, તથા, ઉમરાવ કેરું, આ વિશ્વાંતિ સ્થાન છે હિંદુ, મુસલમાન, પારસી, લાખો અહીં ધનવાન છે

એ પેસેન્જરો સ્ટેશનની બહાર જવા લાગ્યા. હું પણ અંખા માતાનું નામ લઈ સ્ટેશન બહાર આવ્યો, અહીં ચોપાસ ગાડીની ધમાલ હતી.

મેં મારી છાંદગીમાં કદી મુંબઈ જોયું ન હતું; પણ તેના વિશે છાપા દ્વારા મેં ઘણું જ્ઞાન મેળવ્યું હતું; અહીં મારા બે ચાર સગાસબંધીઓ હતા; તથા અમારા ગામના દયારામ કાકાની વીંશી પણ અહીં હતી; છતાં તેના ઠેકાણાની મંને બરાબર ખબર ન હોવાથી હું ટૂંક નીચે મુકી વિચાર કરવા લાગ્યો, એટલામાં મારી સામે એક કંઈ જા રસીક બંનાવ બન્યો.

એક સત્તર અઢાર વર્ષનો છોકરો મોટરની અડક્ટમાં આવી ગયો. તેના મુખ માંથી લોહીની ધારા ચાલી, જેત જેતામાં ત્યાં બસો ત્રણસો મડુબો ભેગા થઈ ગયા. સાફ થયું

કે પોલીસ ત્યાં આવી ગીરદીને દુર કરી તેજ મોટરમાં તે
છોકરને આસ્પીટલમાં લઈ ગઈ. ત્યાં તેનું શું થયું ? તે તો પ્રભુ
જાણે.

છાપાં વાંચવાનો મને નાની ઉમ્મરથીજ શોખ હતો,
અમારા ગામની લાયબ્રેરીમાં મુંબઈના બે ચાર રોજીના પત્રો
આવતાં, તેમાં દરરોજ મોટરની મહેકાણુના સમાચાર હોયજ.
આજે આ બનાવ નજર સમક્ષ નીહાળવાથી માફ હૃદય
ભરાઈ આવ્યું. મેં ઉંડા નિશ્વાસ નાખ્યો, હું ચોક્કસ સમજી
ગયો કે આ ગામમાં ચાલવામાં પણ ભયંકર મોત
છુપાયેલું છે. જેમ લાકડાંમાં છુપો અગ્નિ રહેલો છે, તલમાં
તેલ છુપાયેલું છે; દુધમાં ઘી રહેલું છે, તેવીજ રીતે મુંબઈમાં
ચાલવામાં પણ ભયંકર મોત છુપાયેલું છે, જે ચાલવામાં
જરા ગફલતી કીધી, તો ત્યાંને ત્યાંજ રામ બોલો ભાઈ રામ
થઈ નાનાશંકરની વાડીમાં જવાનાજ. માટે મુંબઈ આવનાર
દરેક મનુષ્યે પ્રથમ તો ચાલવાની લાઇન શીખવી જોઈએ.

જો ચાલતાં નહિ આવડે, તો મોત મુંબઈમાં થશે
ગાડી, ઘોડા કે ટ્રામમાં, ચગદાઈ જીવ ઉડી જશે
લોટનું મુંબઈ નથી, મુંબઈ શાણાનું કામ છે
આફત ભયંકર પળપળે, ઉસ્તાદનું આ ગામ છે

ઉપલો બનાવ બન્યા પછી હું પણ બહુજ સંભાળીને
ચાલવા લાગ્યો, એટલામાં પછવાડેથી એ કાઠીઆવાડી ! એ

કાઠીઆવાડી એવી બુમ સાંભળી, મેં પાછું વાળી જોયું, એટલામાં તો તે ભેંસના ભાઈએ મને ચાબુક લગાવી દીધો, અને ઉપરથી બળડતો ગયો કે “હુમકે અરથે સુનને નહિ ?” કહી ગાડી મારી મુકી. વાંચક ! આમાં મારો સંઘ કાશી ક્યાંથી પહોંચે ? તે તુંજ વિચાર ક્યાં જવું ? કેને પુછવું ? દયારામ કાકાની વીંશી ક્યાં હશે ? આવી રીતે લગભગ અરધા કલાક મુઘી મેં આન્ટરોડની કુટપાયરી પર ઉભા રહી વિચાર કર્યો. હું ધાડું છું કે મહમદ ગીઝનીયે સોમનાથ પાટણનું દેવળ લુટ્યું; ત્યારે પણ તેણે આટલો વિચાર કર્યો નહિ હોય. અંતે હિંમત રાખી હું દ્રામ પાસે આવ્યો; પણ દ્રામમાં ચડુ તે પહેલાં તો ટીકીટ માસ્તરે મને ચડતો અટકાવ્યો, અને ટંટં ટોકરી વગાડી ગાડી ચાલતી કરી.

આવી રીતે સ્ટેશન પરથી ઉતર્યા પછી મારો એક કલાક નીકળી ગયો. માડું મુખ ઉતરી ગયું, ક્યાં જવું ? કેને પૂછવું ? એ વિચારે મને ઘેરી લીધો. મારી સ્થિતિ દયાજનક થઈ પડી. વિલાયતી એરંડીયું પીધેલા મનુષ્યનું જેવું મુખ થઈ જાય છે; તેવું માડું મુખ થઈ ગયું. કોઈ ઉસ્તાદ ફોટોગ્રાફરે જો તે સમયે મારો ફોટો લીધો હોય, અને તે ફોટો કોઈ સારી સીનેમા કંપનીને આપે તો તે કંપનીવાળો બિચારો બે પૈસા પેદા કરે. હું મુંઝાયો ! અકળાયો ! દુઃખને સમયે માતા પિતા યાદ આવે છે; અથવા તેમ ન બને તો પ્રભુનું નામ પણ અનાયાસે લેવાય છે. હું પણ આ સમયે પ્રભુની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો.

હે મોરલીધર! હે મધુસૂદન! હે કૃષ્ણ પરમાત્મા! તું
અનાથનો નાથ છે. ભક્તવત્સલ છે, અંતરયામી છે,
મને શું દુઃખ છે? તે તું જાણે છે હું થોડાક લાખ
રૂપિયા મુંબઈમાંથી કમાવા માટે આવ્યો છું કરોડો
રૂપિયા મુંબઈમાં ફેરે છે; તેમાંથી થોડાક લાખ રૂપિયા
હું મારા દેશમાં લઈ જઈશ; તેથી મુંબઈને કંઈ તોટો
આવનાર નથી, માટે પ્રથમ તો દયા કરી મને જીવતો
સહીસલામત દયારામ કાકાની વીંશીમાં લઈ જા. હે પ્રભુ! ભરી
સલામાં જેવી રીતે દ્રૌપદીની લજ્જા રાખી હતી. મુઘનવાને તાતા
તેલની કડાઈમાંથી જેવી રીતે બચાવ્યો હતો, મીરાંબાઈનો
ઝેરનો ખ્યાલો જેવી રીતે અમીમય કીધો હતો, દ્વારકામાં
નરસી મેતાની હુંડી સ્વીકારી હતી, તેવીજ રીતે આ દાસ
ઉપર કૃષ્ણ કરી આ કુટપાયરી ઉપરથી મને દયારામ કાકાની
વીંશીમાં જીવતો સહીસલામત પહોંચતો કર.

મારી આ સ્તુતિ પરમાત્માએ ખરેખર સાંભળી. હું જ્યાં
ઉભો હતો; ત્યાંથી એક કાઠીઆવાડી બંધુ પસાર થયો. તેમને
બોલાવી મેં આ માફે ભ 'કર દુઃખ તેમની પાસે જાહેર કર્યું.
મારી આ વાત સાંભળી તેમને મારા પર દયા આવી, તેમણે
એક વિક્ટોરીયાવાળાને બોલાવી મને ગાડીમાં બેસાડ્યો.
અને સાથે આવી મને વીંશીમાં મુકી ગયા.

આ વીંશી દયારામ કાકાની ન હતી; પણ બોલાવાડી
ઔદીચ બાદશાહની હતી. માફે આ વૃન્તાત જાણી તેમણે મને

દિલાસો આપ્યો. જમવાની તથા સુવા બેસવાની સગવડ પોતાને ત્યાં કરી આપી. આ પ્રમાણે કામચલાઉ હું મુંબઈમાં ઠેકાણે પડ્યો.

મારકીટમાં ઉધરાણીની નોકરી.

ધીરેધીરે મારા બધા સંબંધીઓ મળ્યા એક સ્નેહીએ મને કાપડ મારકીટમાં ત્રીશ રૂપિઆના પગારથી ઉધરાણીની નોકરી અપાવી. હું મારા શેઠની નીમકહલાલીથી નોકરી કરતો, શુદ્ધ અંતઃકરણથી તેમનું દરેક કાર્ય હું સંતોષથી કરતો; જેથી શેઠની મારા પર પૂર્ણ કૃપા થઈ, મારી હુશીયારી બેઠ છ.માસ પછી શેઠે મને પચાશ રૂપિઆ પગાર કરી આપ્યો. એ સમયે યૂરોપખંડમાં મહાન લાયકર લડાઈ ફાટી નીકળી.

ઈ. સ. ૧૯૧૪ના જુલાઈ માસમાં મહાન જર્મન વિગ્રહ શરૂ થયો. દરેક ચીજમાં મોંઘવારીએ ધર ઘાટ્યું. બિલાયતી માલના દરેક વેપારીઓ લાખો રૂપિઆ કમાઈ ગયા. રગ, તેલ, વારનીશ, કટલેરી, કાપડ, દવા, પરફ્યુમરી તથા લોખંડના બજાર યાહોમ વધી પડ્યા. વેપાર સદ્દાના રૂપમાં ફેરવાય ગયો. દરેક ચીજ દીન પ્રતીદીન બહુજ મોંઘી વેચાવા લાગી. નાટક, સીનેમા, તથા સરકસનો સીતારો ફાટી નીકળ્યો. શેર બજારમાં પણ યાહોમ સદ્દે ઉપડ્યો. દલાલેની રાફડો ફાટ્યો. મુંબઈમાં કારીગરોના લાવ વધ્યા.

ખરેખર! લડાઈના સમયે મુંબઈમાં રૂપિઆની ચોપાસ રેલમ
છેલ જોવામાં આવતી હ . .

લડાઈના સમયે મુંબઈમાં રૂપિઆ છનછન ઉડતાતા
હુન્નર ધંધા રોજગારમાં, પૈસા સૈને મળતાતા
કાપડ, લોખંડ, રંગ તેલમાં, તેજના બોલ્યા રણકાર
શેર બજારે સટટો ઉપડ્યો, નાટક સીનેમા કુલ બહાર
ઘરવાળે લડકાવી માર્યા, લાડમાં ઉડ્યા અંગાર
જ્યાં જોઈએ ત્યાં મુંબઈ માંહે ઘરની બોલે મારામાર
ફેશન દેવી ફાલ્યા કુલ્યાં, ફેશનમાં ફસીયા નરનાર
રંગી, લંગી, રંગ રાગમાં, રસીકા જોડે કરે વિહાર
નીતિમાં અંગારા ઉડ્યા, સત્ય સમાયું સાગરમાંય
હડતાળોનો પવન ફુંકાયો, ધન કમાવા સૈને હાય

આ સમયે અમારી કાપડ મારકીટમાં ઘી કેળાં ઉડતાં
હતા. દરેક માલ હબરો વેપારીઓના હાથમાંથી પસાર થઈ
તેજ માલ હીંદની ગરીબ પ્રબને મોંઘા ભાવે વેચાતો હતો.
ગરમ, ફેન્સી, તથા ઘોતીઆના વેપારીઓ ન્યાલ થઈ
ગયા.

મારા શેઠ પણ આ લડાઈમાં ઠીક કમાયા. દરેક નોકરને
બોણીમાં સાડાં બોનસ આપ્યું, મારો પગાર શેઠે એંસી
રૂપિઆ કરી આપ્યો.

મુંબઈમાં જેમ કમાણી વધતી જાય છે, તેમ
ખર્ચ પણ વધતુંજ જાય છે. જ્યારે મને ત્રીસ રૂપિઆ

પ્રમાર મળતો હતો; ત્યારે હું વીશીમાં જન્મતો, માસીક સાડા-
માંચ રૂપિઆ બે વખતના ઘી સિવાય આપવા પડતા; તથા
થરચુરણ ખર્ચના પાંચ રૂપિઆ મળી કુલ તે વખતે અગીયાર
બાર રૂપિઆ ખર્ચ આવતો; પણ લડાઈના ખુરા સમયે દરેક
ચીજમાં જેમ મોંઘવારી વધી ગઈ; તેમ વીશીમાં પણ
મોંઘવારી લાગુ પડી; આ સમયે મુઘરેલી વીશીઓ
નીકળી, તેમણે લોજ નામ આપ્યું. મારે પણ મારા
પોઝીશન પ્રમાણે હવે લોજમાં જન્મવા જવું પડ્યું.
મુંબઈમાં પોઝીશને ઘર ઘાડ્યું છે. પોઝીશન વગરનો મનુષ્ય
દામના ઉતરેલા ઘોડા માફક કોડીની કીંમતનો અકાચ છે.

હું લોજમાં જન્મતો, તથા મારકીટમાં સુઈ રહેતો. મુંબઈમાં
રોટલો મળે છે, પણ ઓટલો મળતો નથી. ઓટલાની મારામાર છે.
ભોં પથારી પર સુઈ રહેવું એ તો ઘણા મુંબઈગરાઓ માટે
છટ્ટીને દિવસે વિધાતાએ લેખ લખી રાખ્યા હોય એમ
જણાય છે. દશ બાર કુટની ઓરડીમાં જીવન ગુજારનારા
મનુષ્યોની સંખ્યા સેકંડે પચોતેર ટકા હશે; એમાં સંદેહ
નથી. આટલી નાની ઓરડીમાં રાંધવું, જમવું, પાઠ
પુઠા કરવી, તથા બચ્ચાં જણવાનું કામ પણ આ
ઓરડીમાંજ થાય છે. માંદાં મનુષ્ય માટે મુંબઈનો વસવાટ
એ પણ ભયંકર આફત છે. આવી ઓરડીમાં ચોખ્ખી હવાની
મારામાર છે. ઉનાળાની સપ્ત ગરમીમાં દીપક પ્રગટાવી
રસોઈ કરનારનો મુંબઈમાં તોટો નથી, ઉપરથી જોનારને

મુંબઈગરાની ટાપટીપ ભલે અચ્છી જણાય, પણ તેમના વસવાટના સ્થળની મુલાકાત લીધા પછી મુંબઈનો ખરો ભેદ માલુમ પડશે. ફેમીલી સહીત વસવાટ કરનારા આવી રૂમમાં નિદ્રા દેવીનો કેવો મીઠો લહાવો લેતા હશે? એ કલ્પના કરતાં હૃદય દગ્ધ થઈ જાય છે. માટે મુંબઈ આવનાર મનુષ્યે પ્રથમ આ કહેણુ યાદ રાખવી કે:-

મુંબઈ મળે છે રોટલો, પણ ઓટલો કદી ના મળે,
 સુવાતણી સગવડ વિના, કુટ પાયરી પર બહુ પડે;
 હવા વગરની રૂમમાં, ગરીબ જનનો વાસ છે,
 ભોં પથારી સુઈ રહેવું, એ મુંબઈમાં ત્રાસ છે.

મુજાજી જેઠા મારકીટના શેઠીઆઓનું સાડું થાય કે નોકરોને પોતાની દુકાનના ઓટલા પર સુવાની પરવાનગી આપે છે. આ મારકીટ પહેલા તબેલાની સીસ્ટમ પર બંધાયેલી હતી છતાં બળી ગયા પછી કંઈક તેના દીદાર ફર્યા છે, એમ તો કહેવાય.

ત્રણ ચાર વર્ષ મારા મારકીટમાં નીકળી ગયા, બે ત્રણ હજાર રૂપિયાની મારી પાસે કેપીટલ થઈ. હું કંઈક લાઈનમાં આવ્યો એવું હું મારા મનમાં સમજવા લાગ્યો; આ સ્થિતિ મેં સદા નીલાવી હોત તો મારી ખુરી દશા આવત નહિ, પણ શેરબજારની ખુરી લાલચમાં હું મરાયો.

શેર બજારમાં સોનેરી બળ.

આ સમયે શેર બજારમાં લાખો લોકો વેપાર કરતા હતા. “હજીરને ટુકડે ગાંધી બનનારા” માફક દરેક લોકો શેર-બજારીયા થઈ પડ્યા હતા. જેને મીલનું તથા શેરનું કંઈપણ જ્ઞાન નહિ, એવા હજારો લોકો ઉપરની મલાઈ ખાવા શેર બજારમાં આવતા હતા. કોહીનૂર, નાગપુર, તથા માધવજી મીલ કોની છે? કોણ ડાયરેક્ટરો છે? મીલમાં શું માલ બને છે? વ્યાજ કેમ આપે છે? તેનું કંઈપણ જ્ઞાન ધરાવ્યા સિવાય ખાલી તેજી મંદીમાં મરતા હતા. શેર બજાર પણ સટ્ટાના રૂપમાં ફરી ગઈ હતી. ફલાલો તથા તેના નોકરો તાગડધીત્રા કરતા હતા, “વર મરો કન્યા મરો પણ ગોરનાં તરસારણાં ભરો” એ કહેવત માફક તેઓ ઘી કેળાં ઉડાવતા હતાં. હજારો રૂપિયાની શેર બજારમાં હાર જીત થતી હતી, આ બજારમાંથી મારા ઘણા સનેહીઓ સાફ ધન કમાયા. તેમનું જોઈ મેં પણ શેર બજારમાં માથું માથું મને પણ પ્રભુએ ચારી આપી. ત્રણ ચાર માસમાં હું પણ પાંચ છ હજાર રૂપિયા કમાયો. મારી પાસે દશ હજાર રૂપિયાની મૂડી થઈ; પછી મારે નોકરી શા માટે કરવી?

જ્યારે કુદરત મનુષ્યને ચારી આપે છે, ત્યારે મનુષ્ય દરેક કામમાં ફતેહમંદ નીવડે છે, ચોપાસ તેની વાહવા થાય છે, તેની સલાહ લેવા દરેક મનુષ્યો આવે છે. તેના

દરેક દાન સીધા પડે છે, માંડે પણ તેમજ થયું. હું તેજનોજ વેપાર કરનાર હોવાથી ચોપાસ તેજનોજ ભણકારા મને સંભળાવા લાગ્યા. મારી દરેક કસ્ટના સત્ય ઠરવા લાગી. નાગપુર, દોહીનર, માધવજી, સીંધીયા, તાતા ઓરડનરી, તથા બીજા ઘણા બરા શેરોના ભાવો યા હોમ વધી પડ્યા. આ સમયે શેર બજારમાંથી મેં વંશ પચીશ હજાર રૂપિયા પેદા કર્યા.

આ વખતે મારે મિત્ર વર્ગનો પાર ન હતો. અસંખ્ય મિત્રો મને મધપુડો સમજી મધમાળ બની વળગી પડતો. રાત દિવસ તેઓ મારા સહવાસમાં રહેતા. જેથી ફરવા હરવામાં તથા નાટક સીનેમાનો અર્ગ મને જોશુમાર થવા લાગ્યો. સમયનીજ બલીહારો છે. સમય કોનો કાયમ રહ્યો છે? સમય શું નથી કરતો? શાહબુદ્દીન ઘોરીને અનેક વાર માફી આપી છોડી મુકનાર અંતે પૃથુરાજ શી સ્થિતિમાં મુકાયો? ખરું છે કે:—

‘સદા દૈર દોરા દિખાતા નહિ, ગયા બખત ફિર હાથ આતા નહીં. મારી ચડતીના સમયમાં મને પણ મિત્રોએ ચોપાસ ઘેરી લીધો. ભાઈ! આજે સીંધીયામાં શું ધ્યાન પડે છે? તમારી તબીયત કેમ છે? અમારા સરખું કંઈ કામકાજ તો કહો? તમારે માટે સોળ વર્ષની કેળવાયેલી શ્રીમંત કુમારીકા સાથે લગ્નની વાત ચલાવી છે. આજે કયા જોડમાં જશું? વિગેરે અનેક પ્રશ્નો કરી મારા સ્નેહીઓ મને દરેક પળે રંજન કરતા! જગતમાં પૈસાનીજ ખોલખાલ છે. પૈસો એજ

પરમેશ્વર છે. પૈસાથીજ આ દુનિયાનો કારોબાર ચાલી રહ્યો છે પૈસો દેખી મહાન મુનિવરો પણ ઉત્ત તપથી પતીત થાય; તો પામર મનુષ્યનું શું મનુ? કનક, કાન્તા અને કીર્તિ પૈસાથીજ મેળવાય છે.

પૈસાઢાર પૈસાના ભેરે દરેક કામમાં વિજય મેળવે છે. રાજા, અમીર, ઉમરાવ કે મહાન પુરોનો સમાગમ પૈસોજ કરાવે છે. પૈસો જગતમાં શું ન કરી શકે? નજર ખરૂં કહે છે કે

પૈસાને જીસ મકામે, ખિછાયા હય અપના જાગ
ફંસને હય ઉસ મકામે દુરિસ્તો કે પરવ ખાત
પયસેકે આગે કયાહય, મહૂખૂખ ખુશ જમાલ
પયસા પરીકો લાએ, પરસ્તાનસે નિકાલ
પયસાહી રંગ રૂપ હય, પઘસાહી માલ હય
પઘસાન હો તો આદમી, ચરખેડી માલ હય

જે ઘરમાં પૈસાએ પોતાની જાગ પાથરી છે; ત્યાં દેવ જેવા પુરો પચ ફસાઈ જાય છે. ખુશ્નુરત સુંદરીઓ પણ પૈસાને વશ છે. પૈસા આગળ તે પણ કંઈ વિસાતમાં નથી. પરીને પણ પરસ્તાનમાંથી પૈસોજ ખોલાવી શકે છે. પૈસોજ રંગ અને રૂપમાં વૃદ્ધિ કરે છે. જગતમાં પૈસોજ માલ છે. પૈસા વગરનો આદમી ચરખા જેવો છે.

ખીજી તરફ પૈસા વગરનું જીવન સંસારને ભાર રૂપ ગણાય છે. પૈસા વગરનો મનુષ્ય આમ તેમ ભટકી જીવનના દિવસ પુરા કરે છે. પૈસા વગરનું જીવન એ પણ ભયંકર રોગ છે ખરું છે કે:—

પૈસા વગરનો આદમી, આ જગતમાં અથડાય છે,
પૈસા વગરના મનુષ્યની, કોડી કીમત અંકાય છે;
રાત્રી, કે મહારાત્રી બધા, પૈસા થકી વશ થાય છે,
પૈસો જગતમાં દેવ તુલ્યે, ઘેર ઘેર પુજાય છે.

શેર બજારમાં મારી મહોકાણુ.

મેં શેર બજારમાં કંઈક કાળાધોળાં કર્યાં. કંઈક ગરીબોના ગરબનો પર જુરી ચક્ષાવી વિધાસ આપી કંઈક મનુષ્યોનાં ગળાં કર્યાં. આ ધન હું સુખે ક્યાંથી ખાઈ શકું? કુદરતનો ગેબી ફટકો મારા પર પડવોજ નોંધ્યો; એ હું ધારતો હતો, અને થયું પણ તેમજ. સીંધીયાની લેસાલીમાં મને દશ બાર હજાર રૂપિયાની ખોટ આવી. અધુરામાં પુરું તેજ અરસામાં હું માંદો પડ્યો. મને ન્યુમોનીઆ તાવની બિમારી લાગુ પડી. ડોક્ટરની દવા દેવા છતાં મારી બીમારીએ ભયંકર રૂપ પકડ્યું. મારા સાંધા ઝલ્યાઈ ગયા. સ્નેહીએ મારા જીવનની આશા છોડી. ને તે વખતે મારું

મૃત્યુ થયું હોત; તો હું ઘણોજ ખુશી થાત. હું સદાની મીઠી ઉંઘમાં પડત; મારી આ દુઃખદાયક કર્મકથની કહેવાનો કોઇને વખત આવત નહિ; પણ મારા માથે જે દુઃખ પડવાનું બાકી રહ્યાં હોય તે ભોગવ્યા સિવાય હું છુટું ક્યાંથી?

છ માસની સખત બિમારી ભોગવ્યા પછી મેં પધારી છોડી. પુનઃ હું શેર બજારમાં જવા લાગ્યો; પણ ત્યાં બિલકુલ નફાવે નહિ. મેં ત્રણ હજાર રૂપિઆનું ઉલટું કરજ થઈ ગયું. આખરૂં જવાનો વખત આવશે, એમ ધારી શેર બજારને નવગ-જના નમસ્કાર કરી સદ્ગ્રામસ્ત્રીમાં આંક તથા ફરકનો ધંધો કરવા લાગ્યો.

હું આ વખતે પણ સદ્ગ્રામો ચુસ્ત હીમાયતી હતો. સદ્ગ્રામાંથીજ લખપતી થવાશે, એવી મારા મનમાં ઉમેદ હતી. તે વખતે નોકરીને હું તુચ્છ સમજતો હતો. મારા દરેક સ્નેહી મ'ડળને હું એમજ કહેતો કે મુ'બઈમાં સદ્ગ્રા ખેડ્યા સિવાય કોઈ પણ મનુષ્ય લખોપતી થતોજ નથી. તે સમયે મારા હૃદયમાં ધુન હતી કે:-

નોકરી કરી લખપતી, કોઈ જગતમાં થાતો નથી
સદ્ગ્રા વિના ધન ના મળે, મરી જાઓ ચાહે મન મથી
જે કર્મ સીધા હોય? તો, સદ્ગ્રામાં બેડો પાર છે
રંકને શ્રીમંત બનતાં, સદ્ગ્રામહી ક્યાં વાર છે?

સદા ગલીમાં મારાં પનોતાં પગલાં

જન્માટ્મીના શુભ દીને મેં સદાગલીમાં મુહુર્ત કર્યું.
અહીં અમેરીકન ક્યુચરનો જુગાર ચાલે છે.

દશ આંકમાં એક આંક સાચો પડે તો એકના આઠ, દશ,
કે બાર રૂપિયા મળે છે. તેનું નામ આંક કહેવાય છે. સો આંકમાં
એક આંક સાચો પડે તો એક રૂપિયાના ૪૦-૪૫ કે ૫૦ રૂપિયા
મળે છે; આનું નામ ફરક કહેવાય છે. સદા ગલીમાં આ આંક
તથા ફરકમાં રોજ લાખો રૂપિયાની હારજીત થાય છે. ઘણા
મનુષ્યો મારી માફક આ ધંધો કરે છે. મુંબઈમાં આ
હરામી ધંધો સૌને ચેટક લગાડી છે. સૌને આ લાઈનમાં થીજ
મારી માફક શ્રીમંત થઈ ગાડી ઘોડા ફેરવવા હોય એમ
જણાય છે. મમાદેવીના દ્વાર સામે સદાગલીનું જંકશન છે.

મમાદેવીના દ્વાર પાસે, રોજ સદો થાય છે,
હિંદુ મુસલમાન પારસી, સદાનીમીતે જાય છે;
સદો કરી શ્રીમંત બનવા, એ બિચારા આવતા,
ફેરીવાળા ફેરી કરી, સૌ નજીબ અહીં અજમાવતા.

મમાદેવીના દ્વાર સામે દરરોજ હબરો સટ્ટોડીઆ લેગા થાય છે. જાહેર પ્રજા માટે આ રસ્તો ગ્રાસદાયક થઈ પડ્યો છે. ગાડી ઘોડાની ધમાલ ! સટ્ટોડીઆના યૂમળરાડા, તથા મારવાડી ખજાર જેવા મધ્ય લત્તા પર સટ્ટાગલી આવેલી હોવાથી અહીં રાત દિવસ સખ્ત લીડ રહે છે.

મુંબઈમાં આ ધંધો હાલ ધમધોકાર ચાલે છે. રેવડી-વાલા, લવીંગવાળા, ગંજેરીવાળા, સોપારીવાળા, ગાડીવાળા, તાબેમાલ, પેંડાવાળા, ખીડીવાળા, પાનવાળા, ધાણા, સોપારી, ખુંદદાણા, કેળાનો મગજ, ખારી પીપરની ફેરીવાળા, તે સિવાય લગત, લિખારી, ગંજેરી, લંગેરી, સંત, સાંઈખાવા, મુંદલાં, મોઢવી કે મોલા દરેક જાતના આદમી આ ગલીમાં ધંધો કરવા ઉતરી પડે છે, અને ચાર આનાથી તે હબરો રૂપિઆ આંક તથા ફરકમાં લગાવી પોતાનું ભાગ્ય અજમાવે છે.

મમાદેવીની માનતા.

મમાદેવીનું મંદિર મુંબઈના મધ્ય લત્તામાં આવેલું છે. તેની અંદર મોટું તળાવ છે. સુતકીને સ્નાન કરવાનું, ગંજેરી લંગેરીને ધુન લગાવવાનું, તથા દુઃખીયાને બે ઘડી તળાવની પાળ પર બેસવાનું અમુક્ય સ્થળ છે. અહીં ભાગ્ય રેખા જોનારા જોશી બાવાઓ બેસે છે, તેઓ હસ્ત તથા કપાળની રેખા જોઈ જોવા આવનાર મનુષ્યના ભાગ્ય વાંચી આપે છે.

જનમાષ્ટ્રમીને દીને હું પણ મમાદેવીમાં દર્શને ગયોં
માજની સ્તુતિ કરી. હે માજી! હે જગદંબે! હે જગત
જનની! હે આદ્ય શક્તિ! મારી મા! આ રંક સેવક તારે શરણે
આવ્યો છે, તેની તું રક્ષા કરજે. મારા કોડ તુંજ પુરા કરજે.

હું શેર બજારમાંથી તદ્દન કંકજંગાળી થઈ ગયો છું. માફ
બધું થન હું ગુમાવી બેઠો છું. માટે આ સદ્ગત્રીમાંથી
મને શ્રીમંત કરજે. હું લાખોપતી થઈશ; તો વીશ તોલાનું
સો ટયનું સોનું લઈ તને છત્ર ચડાવીશ.

હે આદ્યશક્તિ જગદંબે, મમા મૈયા કરૂણા કરો,
લાખોપતી મુજને કરી કષ્ટો બધાં મારાં હરો;
સોનનું છત્ર હું ચડાવીશ, વીશ તોલા બજુજે,
લિખપ્રતિહા હું કરું છું, વાત સાચી માનજે.

વાંચકો મારી આ માનતા જોઈ તું મને ગાડો ગણીશ માં, હું
ત્યારે પણ ગાંડો ન હતો; અત્યારે પણ નથી, પણ સદ્ગત્રી-
ગણીમાંથીજ રૂપિઆ મેળવવાનાં ફાંફાં મારનાર સટોડીઆ
મારી માફક આવી માનતા કરતા હોય તેમાં નવી નવાઈ શાની?

માજનાં દર્શન કરી હું તળાવની પાળ પર આવ્યો. આ
વખતે સંધ્યા સમય થઈ ચુક્યો હતો. તળાવની આજુ બાજુ
છુટાછવાયા મનુષ્યો બેઠા હતા. હું પણ ત્યાં બેસી ગયો,
ઐતલામાં મારી પાસે ખાદીના પોવાકમાં સજ્જ થયેલો એક
તંદુરસ્ત બાંધાનો યુવક બેસી ગયો, તેની વય આશરે પચીશ

છવીસ વર્ષની હોય એમ તેના મુખ પરથી જણાતું હતું. મને
જોઈ તે યુવકે જણાવ્યું. મીસ્ટર! આપાંચ આંગળીમાંથી
એક આંગળી પકડો. મેં વચ્ચલી આંગળી પકડી આ વખતે તે

યુવકે જે ઉંડો નિશ્વાસ નાખ્યો છે, તેનું શબ્દમાં વિવેચન કરવું
અશક્ય છે. હું ધારું છું કે ઐરંગઝેબના દરબારમાં શીવાજીને
હમાથી જ્યારે કેદ કર્યો, ત્યારે પણ શીવાજીએ આટલો ઉંડો
નિશ્વાસ નાખ્યો નહિ હોય.

તમારું નામ શું ?

લોગીલાલ.

ખંધુ! હું ધારું છું કે તમે કોઈ મહાન વ્યાધિમાં
સપડાયા છો. તમારું હૃદય બળે છે. સંકટ સમયે મનુષ્ય
માત્રે ધીરજ રાખવી એ વાત તમો શું જાણતા નથી ?

જાણું છું, પણ ધીરજની હદ હોવી જોઈએ. શું કહું દોસ્તા
હું ખડુજ દુઃખી છું. ચાર-વર્ષમાં મેં સદામાં ત્રીશ ચાલીસ
હજાર રૂપિયા ગુમાવ્યા છે. આ છેલ્લા બે અઠવાડીયામાંજ ખાંડી
બજારમાં મેં સાત આઠ હજાર રૂપિયા ખોયા, હવે તો આ
સંસાર મને જોર જોરે જણાય છે, આજે કમાઈશ, કાલે કમાઈશ,
એ આશામાંને આશામાં અત્યાર સુધી મારા બધા ધનનો
મેં ભોગ આપ્યો, પણ હાય ! આ તગદીર કુટેલાં છે, ત્યાં કોણ
કોનેહઉં ? આમ ઠહી યુવકે પોતાનું કપાળ કુટ્યું.

વચ્ચત્રી આંગળી પકડવાથી તમે શા માટે નિશ્વાસ નાખ્યો ?

તેનું કારણ મારા મનની કલ્પના છે, જો તમે ટચક્રી આંગળી પકડી હોત તો આજે મને મંદીની કલ્પના થતી હતી.

આ વાત શું તમે સાચી માનો છો ?

એનો જવાબ આપવા હું અપ્રમથ છું, તેજી મંદીના ખરા બહુકાર જોશી પાસેથી મેં અ.ખા માસનો વર્તારો મેળવ્યો છે, તેના લખાણ પ્રમાણે મેં મંદીમાં માથું માર્યું પછી આજે બપોળે અડવાડીયાં થયા મારાં તગદીર ફુટી ગયાં છે.

યુવકની આ વાત સાંભળી હું ખડખડ હસી પડ્યો. માફ હસવું તેના હૃદયને આઘાત કરશે, એ વાત હું બરાબર સમજતો હતો; છતાં મને પણ મારી આગલી પાછલી વાત સાંભરવાથી મારાથી હસી જવાયું. સુવકે કોષ કરી તરતજ મને રોઠડું પરખવી દીધું.

તમે ખરેખર HALF MAD હાફ મેડ જેવા જણાઓ છો. માફ હું જોઈ શું તમને હસવું આવે છે? તમે ચોખ્ખા નિર્દય જણાઓ છો. મેં તેને નમ્રતાથી જણાવ્યું ભાઈ મારા હસવાનો ભેદ તમારા કરતાં પણ વિચિત્ર છે. મારી પણ

કમંકચની સાંભળવા જેવી છે; એમ કહી અથથી તે ઇતિ
સુધીની વાત તેની પાસે મેં બહાર કરી. આ વાત સાંભળી
ભાઈ સહેજ ખડખડ હસી પડ્યા, અને મને પુછ્યું.

તમે હાલ શું ધ્યાન કરો છો?
આંક તથા ફરકના દાવ લગાડું છું
આજે શું ધ્યાન બેસે છે?

મેં તો છકા ઉપર પાંચ રૂપીઆ લગાડ્યા છે.

વાહરે દોસ્ત વાહ ! મેં પણ આજે “ છકા ” ઉપર દશ
રૂપિઆ લગાડ્યા છે, તારા ધ્યાનમાં આજે શું ખરેખર છકો
બેસે છે ?

એમાં ધ્યાનમાં બેસવાનું તે શું હોય ? આડે દાતરડે
આશીર્વાદ ” અલ, ગાલ, અને લાલનું ભવિષ્ય ભગવાન
સિવાય કોઈ બાબતુ નથી.

તું ભુલે છે! અહીં હીમાલય તરફથી ઠોઈ મહાન તપસ્વી
મહાત્મા આવ્યા છે, તેઓ પોતાના તપો બળથી બધું કહી
આપે છે. રોજ અહીં ગાંજે પીવા આવે છે. અમારી વાત
હજી ચાલતી હતી, એટલામાં મહાત્માજી હાથમાં
સતારલઈ પધાર્યા, એક લકતે ગાંજની ચલમ બનાવી.
ગાંજનો ચલમ પીધા પછી મહાત્માએ લજ્જન લલકાયું.

મંચ કયા કયા વસ્ત્ર કહું ચારો, ઉસ શામ જરન અવતારીકી
શ્રી કૃષ્ણ કનૈયા મોરલીધર મનમોહન કુંજ મિહારીકી

ગોપાલ મનોહર સાંવલીયા ઘનધ્યામ અટલ બનવારીકી
 નંદલાલ દુલારે સુંદર છબ પ્રિય ચંદ મુકુટ ઝલકારીકી
 કર દુધ લુચ્યા દુધ મખખન રણુછોડ નવલ ગીરધારીકી
 બન કુંજ ફરૈયા રાસ રચન સુખદાઈ ઝન મુસારીકી
 હરઆન દિખાએ રૂપનએ હરલીલા ન્યારી ન્યારીકી
 પત લાજ રમૈયા દુઃખભંજન હર ભક્તિ ભુક્તાધારીકી
 નિતહર ભજ હર ભજ રે બાબા જે હરસંધ્યાન લગાતેહય
 વોહ હરકી આશા રખતે હય હર ઉનકી આશ ભુઝાતે હય

સંગીત મનુષ્ય માત્રનું દીલ હરણ કરે છે; મહાત્માજીએ
 પણ સતારાના અણુઅણુટમાં નઝીરનું આ ભજન એવા
 સરસ મીઠરાગમાં ગાયું કે દરેકને બીજી વાર વન્સભોર
 કરવું પડ્યું.

મહાત્માજી મહાલક્ષ્મી પર હનુમાનજીના દેવળમાં
 ઉતર્યા હતા. હું હર હંમેશા તેને મળતો. ભોગીલાલ પણ
 વખતે મારી સાથે આવતો. મહાત્માને મેં મારી બધી કમ
 કથની કહી હતી. મારી વાત સાંભળ્યા પછી મહાત્માજી
 મને રોજ આંક તથા ફરક કાઢી આપતા. તે જે કહેતા તેજ
 અંક તથા ફરક આવતો. ચાર છ દિવસ સુધી તેમણે
 “ચોકા” નો તથા છકાનો આંક, તથા ૬૨-૪૨-૩૨ નો
 ફરક કાઢી આપ્યો હતો, તેજ આપ્યો. હું તથા ભોગીલાલ
 ચાર છ દિવસમાંજ બારસો તેરસો રૂપિયા કમાયા.

આવો પ્રત્યક્ષ પરચો મળવાથી અમે બંને મહાત્મા પર

હીદા થઈ ગયા. તેમની દરેક હાજત અમે સંભાળવા લાગ્યા. અનન્ય ભાવે રાત દિવસ તેમની સેવા કરવા લાગ્યા. એક દિવસ અમે બંને મિત્રો મહાત્મા પાસે બેઠા હતા. ભોગીલાલ મહાત્મા વાસ્તે ગાંધીની ચત્રમ બનાવતો હતો; હું મહાત્માને પંખાથી વાયુ ઢાળતો હતો; એટલે મને ઉફેરી તેઓશ્રી કહેવા લાગ્યા.

દેખ બચ્ચાવીકુલદાસ ! મેં કલ ઇધરસે ચલ જાઉં છું, તુમ દોનો મિત્રો સલાહ સંપસે રહેના. તું બડા ભાગચાલી છે. તેરી અંગુલીમેં ચક્ર હય, ઓર કપાલમેં ત્રીપુંડકા ચિન્હ હય તું થોડે દીનમેં લખપતી બન જાયગા. મૈરેકુ યાદ કરના, બુલીઓ મત.

આ વાત સાંભળી હું બહુ જ દીલગીર થયો. ચાર છ દિવસમાં તેમની કૃપાથીજ અમે ફતેહ મેંદ થયા હતા; તે ચલ્યા જશે; તો અમને આંક તથા ફરક કોણ કાઢી આપશે? એ વિચાર આવવાથી મેં હાથ જોડી તેમને જણાવ્યું.

મહારાજ ! આ દાસ પર કૃપા કરકે થોડા દીન ઇધર રહેા તો કયા હરકત હય?

બચ્ચા ! એ નગરીમેં ખડોન દીન રહેના ખરા સંત સાધુકો અચ્છા નાહ.

આપ ઇધરસે કહાં જાયગા?

પરમાત્માપ્રી ઇચ્છા હોયગી તો મેરા બિચાર કાશી જાનેકા હય, કયા તેરેકુ કુચ્છ કહેના હય?

તેમતું આ બોલવું સાંભળી હું તથા ભોગીલાલ રડી પડયા. એ જોઇ મહારાજ બોલ્યા.

તુમ કાચકુ રડતા હો, તુમ દોનોકુ “ચોકુ” મેં અચ્છી તરેહસે ધન મીલેંગા, ઇસ ચીડી તુમલો; ઇસમેં નો લીખા હય; વોહ તરેહસે ધંચા કરના; આમ કહી મહારાજાજીએ અમને એક ચીડી આપી.

મેં બહુમહુ પ્રકારે તેમને મુંબઈ રહેવાની આજીજી કરી, પણ તેમણે માન્યું નહિ.

બીજે દિવસે મેં તેમને ભેળવી ચીજે લાવી આપી; તથા તેમના ચરણમાં મેં તથા ભોગીલાલે સો રૂપીઆ ધર્યા; જે લઈ મહારાજાજીએ અપને આશીર્વાદ આપ્યો છેલ્લે તેમને હંડવત પ્રણામ કરી અપે મહાત્મકમીથી છુટા પડ્યા.

મહારાજાજીએ ચીડીમાં શું લખ્યું હતું? એવાત જ મુલાની અમને બહુજ જાણસા હોવાથી અમે બંનેએ ચીડી વાંચી. તેમાં લખ્યું હતું કે

પહેલે દીનકા આંકુ છકે સે શુભકાલ

બારા ઇસમે ભેલકર, રખો ફરકકા ખ્યાલ

એલે ને કોઇ આદમી, ઇસકા બેકા પાર

ગુરૂ ગોરખકા બચન હે, સત્યખાત નીરધાર

આ દોહરામાં લખ્યા પ્રમાણે હું તથા ભોગીલાલ હરરોજ આંક તથા ફરક લગાડવા લાગ્યા; પણ કોણ જણે કયા ભવના પાપથી અમારા પાસા સીધા પડ્યા નહિ, અમારો પાસે ભગના જે કંઈ રૂપીઆ હતા તે બધા ચોકાની મહેકાલમાં ચાલ્યા ગયા.

આ વખતે ભોગીલાલે બહુજ સાહમ ખેડ્યો; ઓળખીતા સગાસંબંધીઓ પાસેથી ચાર પાંચ હજાર રૂપિઆ તેણે

દાવ પેચથી કઢાવ્યા; જે બધા રૂપિયા સદ્ગતીના હર મંદિરમાં હોમાઈ ગયા. આ સ્થિતિ નિહાળી લોગોલાલ કલકલે નાસી ગયો.

હું એકલો પડ્યો. મારી પાસે કંઈ રહ્યું નહિ; જેથી લાચારીથી મારે પુનઃ મારકીટમાં સાક રૂપિયે નોકરી કરવો પડી બંદર પર તથા મારકીટમાં ઉઝરાણીની નોકરી કરનારને સખત રખડપટ્ટી થાય છે; તેમજ જોખમ સંભાળીને ચાલવું પડે છે.

“ચોકા”ની મ્હોકાણમાં ઉઘરાણીના

રૂબી ગુલ.

એક દિવસે મારવાડીની એક પેઢી પર મારે ઉઘરાણી જવું પડ્યું. પેઢીનો કેશી ૧૨ બકાર ગમેલ હોવાથી હું નીચે આ પીવા ગયો; એટલે રસ્તા પર તેજ મંદીના ગેરંટીવાળાં કવરો ફેરાયાઓ ચાર આને વેચતા હતા; તે મેં વેચતું લીધું. તેમાં અમેરીકન ફ્યુચરના આંક તથા ફરક બતાવેલ હતા; કવર ઉપર શરત હતી કે જો આ આંક તથા ફરક નહિ આવે તો પૈસા પાછા આપવામાં આવશે.

મેં કવર ખોલ્યું. તેમાં “ચેક” નો આંક તથા ૪૧ નો ફરક હતો. મને હિંમત આવો. હોંસમાંજ પચીસ રૂપિયા ચોકા પર તથા દશ રૂપિયા ૪૧ ના ફરકમાં લગાડી પાંડો દુકાન પર ગયો.

અફસોસ ! બીજે દિવસે આંક તથા ફરક બંને ખોટા આવ્યા; છતાં હું હિંમતવાન બન્યો હુદય પરથર જેવું કરી લિખ્મ પ્રતિજ્ઞા કરી કે કાંતો “ચોકા” નહિ, કે કાંતો હું

નહિ" કેટલા દિવસ ચોકો ખાલી જશે? વહેલે મોઢે મહારાજાએ કહ્યું છે તેમ ચોકામાંથી જ હું લાખો પતા થઈશ. અમ વિધાસ રાખી હું ચાહોમ ચોકા પર રોજ પચાસ સાઠ રૂપિયા લગાડવા લાગ્યે. "હાર્યો જુગારો બમણું રમે" એ કહેણ મને બરાબર લાગુ પડ્યું. દોઢ મે માસમાં ઉધરાણીના હબર દોઢ હબર રૂપિયા હું ચોકામાં હારી ગયો; છતાં કમ ભાગી ચોકો નીકળ્યો નહિ.

વાંચક! કહે બેઠાએ હવે મારે જીવોને શું કરવું? મારા જેવાના જીવનથી જગતને સાર શો? જીવોને જગતને તથા શેઠને શું મુખ બતાવું? નાત બાતમાં કોઈ પુછપરછ કરે તેને શો જવાબ દઉં? જ્યારે આ બધા પ્રશ્નના જવાબ દેવાની મારી સ્થિત નથી તો જીવવું શા માટે?

છતાં એક વખત કલકત્તા ભોગલાલાને પાંચ લખવો ચોગ્ય ધારી નીચે મુજબ પત્ર લખ્યો.

બહાલાભાઈ ભોગીલાલ! તારા ગયા પત્રી મારા પૂરું ભેગ લાગ્યા છે. 'ચોકે' મારી જીંદગીના ચુરેચુરા કર્યા છે. "ચોકે" મને ચોર બતાવ્યો, ચોકે મારી ચતુરાઈ હરી લીધી. "ચોકે" મને ચતરભુજ દેવાની અણી પર મૂક્યો છે.

બંધુ! તારા અકલગ થયા પત્રી મેં ચોતાનાજ બહુ દાવ ખેડ્યાં છે. ચોકામાંથી જે ધન મેળવ્યું હતું. તે ચોકામાંજ પલા ન થઈ ગયું છે, ઉધરાણી. પૈસાનું ચોકામાં પાણી થઈ ગયું છે ચોકે તને કલકત્તા બતાવ્યું; પૈસું મને તો ચોકો ધંધરના દરબારમાં પહોંચતો કરશે અમ લખાય છે. નિય સ્નેહાળ બંધુ! પ્રેમના મધન તું તેડો નાખજે,

કારણ કે અંત સમયે તેમ કર્યા સિવાય છુટકો નથી. મુ'બઈ
શહેરમાં મારી સાત આઠ વર્ષની કારકીર્દીનો ચોકાની મ્હોકાણે
ખુરો અંતમ આવ્યો છે. ભોગીલાલ! ગઈ ગુજરી ભુટ્ટી
જશે. મારા માટે શોક કરીશ માં! તું પણ આજ પછી આ લાઇ-
નમાં ચડીશ માં.

હીમાલયના મહાત્મા તમે મળે તો ખુલ્લું જણાવજો
કે 'તમારા જેવા છપન લાખ સાધુઓથી હિંદુ ભુમિ હવે
હીણાય છે' ખીજાને ચોકામાંથી તથા ગોરખનાથના
દોહરામાંથી લખપતી કરવા કરતાં હવે તો તમે તમારું બિવિધ
ઉર્જવળ કરો. તમારા ભગવાં કપડાંને પ્રભુ ખાતર
કલકીત ન કરો.

પ્રભુ કરશે તો દુક મુદતમાં તને કલકત્તે મળીશ; હાલ
તો આ પત્ર તારા તરફ રવાના કરી અહીંથીજ વીરમું છું
બહાલા વાંચક! તું કાઢીઆવાડી હો! ગુજરાતી હો! મારવડી
હો! કરજી હો કે ગમે તે હો. આ યુવકની કર્મ કથની બરાબર
સમજજો. તેમાંથી ચોગ્ય લાગે તે સાર ગ્રહણ કરજો.
પણ તેની માફક "ચોકાનો સદ્દેા ખેડી લખપતી થવાની
આશા રાખીશ નહિ.

આ વાત કોઇનો અંગત લાગણી દુલાવવા અથવા મોઢ
વ્યકતીપર આક્ષેપ કરવા લખી નથી, પણ બહોર હીત
માટે લખી છે.

સદ્દા ગલીમાં આવા કંઈક બનાવેા બને છે ત્યાં જઈ ધ્યાન
આપીશ. તો આ બાબતમાં તને ઘડું જણવા જેવાતું મળશે.

"અમેરીકન ક્યુચરમા આંકનો તથા ફરકનો ધંધો
બુગારમાં ગણાયલો છે. આ ધંધો કરનાર તથા
તેને ઉત્તેજન આપનાર બંને પર ક્રીમીનલ લાગુ

પડે છે. આ ધંધામાં અનેક કાવાદાવા ખેલાય છે. ગરીબનું આ ધંધામાં કામ નથી.

સટ્ટા ખેલી કોઈ મનુષ્ય લખપતી થયો નથી, યનાર નથી. ચાંદીના મરહુમરાળ ચુનીલાલ સરેયા, શેઠ સાંગીલદાસ તથા બીજા અનેક લાખો પતી શેઠોઆઓ સટ્ટામાંજ બીજા માંગતા થયા છે. પૂર્વના શુભ કર્મ સિવાય મનુષ્ય કદી પણ શ્રીમંત થતો નથી.

પૂર્વના સંચિતવિણુ, લક્ષ્મી કદાપિ ના મળે,
માથું કુટી મરે માનવી, તોય આશ તેની ના ફળે;
કનક, કાન્તા, કીર્તિ મળવી, એ પ્રભુને હાથ છે,
માનવીનું શું ગળ્યું? કર્તા જગતનો ન.થ છે.

શાંતિ ! શાંતિ ! શાંતિ !

વેપારીઓને અગત્યની સુચના

કચ્છ, કાઠીઆવાડ, તથા ગુજરાતના દરેક શહેરોમાં બહેર ખબર ફેલાવનાર, દરેક જાતની જા.ખ. ગદ્યમાં તથા પદ્યમાં લખી આપનાર, તથા દરેક જાતનો માલ યોગ્ય કમીશનથી વેચી આપનાર. ફક્ત એકજ વાર દ્રાવલ દાખલ કામ આપો,

ડા. મોહનલાલ વિઠ્ઠલદાસ

C/o સુંદરલ વસરામ ગીરગામ

બેકરોડ જુની પોસ્ટ બોક્સ પાસે

મુંબઈ નં ૪

તમારા દાંતનો વીમો ઉતારનાર.

અમેરીકાના નામાંકીત ડોક્ટરોની દાંતોને

વાસ્તે ચેતવણી.

જો દાંતમાં રસી (પર) અથવા અગ્રેજમાં જેને Pyorrhœa (પાયોરીઆ) નામે એક જાતનો રોગ કહે છે, તે જણાય કે તુરંતજ તમારા દાંતને કાઢી નાખવા.

પણ સભુર ?

દાંતો કઢાવવાનું જોખમ ખેડતાં પહેલાં ડોક્ટર જસાણીનું પ્રખ્યાત ઘરેલી મુગ'ધી જડીબુટીઓમાંથી તૈયાર કરેલું શુદ્ધ સ્વદેશી

જસાણી વેજીબલ્સ ટુથ પાઉડર

હંમેશાં ચાલુ વાપરવાથી દાંતોમાં થતી રસી, થતી ક્રીડ, થતી કળતર નીકળતું લોહી, પેદા (પારા) ઓનું મુજબ જવું, મોઢામાંથી દુરગંધી આવવી, દાંતોનું હલ્લી જવું, વગેરે દાંતના તમામ હરદોનો નાશ કરી જીંદગી સુધી દાંતોનું સુખ આપે છે, અને દાંતોમાં કોઈ પણ જાતનો રોગ થવાની ધાસ્તી હંમેશાંને માટે દુર કરે છે.

ડાહન બોક્સની કીંમત માત્ર રૂ. ૪-૮-૦

છુટકેના ૦-૬-૦

બહારગામથી મંગાવનારને ત્રણ બોક્સથી ઓછું

વી. પી. બોક્સવવામાં આવશે નહીં.

ડોકાણુ:—ડોક્ટર ડી. એન, જસાણી,

કીકા સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં ૦ ૪.

તે સીવાય દરેક સ્ટોરમાં અને આબરૂદાર વેપારીઓ પાસેથી મળશે

હીરા શેઠાણીનો શેઠ પર ભયંકર ગુસ્સો !

શેઠ—કેમ ! આજે કંઈ બોલતા નથી ?

શેઠાણી—ખબરદાર ! આજે મને ના બોલાવસો.

શેઠ—આટલો બધો ભયંકર ગુસ્સો કરવાનું કંઈ કારણ ? કંઈ બોલો તો ખરા ?

શેઠાણી—શું બોલું. મારું કયાળ ? મેં કીધું ત્યાંધો રામો ધૂપેલ તેલ ન લાગ્યો, પણ લળતેજ ઠેકાણે જઈ ફસાઈ આવ્યો. ઓય માડીરે ! હવે હું શું કરું ?

શેઠ—તમે ક્યાંથી ધૂપેલ તેલ ખરીદો છો ?

શેઠાણી—રામાને તેના ઠેકાણાની ખબર છે. શેઠે રામાને બોલાવી શેઠાણીના કહેવા મુજબ નીચે લખેલા ઠેકાણેથી ધૂપેલ તેલ મંગાવી આવ્યું.

અમારી દુકાનેથી શુદ્ધ વનસ્પતિમાંથી બનાવેલું ચોખ્ખું ધૂપેલ તેલ તથા આંબળાનું તેલ મળશે. આ તેલ વાપરવાથી બાલ કાળા ચકચકીત તથા રેશમ જેવા સુંવાળા રહે છે, એક વખત વાપરી ખાતરી કરો. જુના અને જાણીતા

શા. છગનલાલ હીરાલાલ ધૂપેલતેલવાળા.

ઠે. સી. પી. ટેકરીડ, પાંજરાપોળની ૩ ગલી સામે

મુંબઈ નં ૪.

તમેને કયો માલ પ્રિય છે ?

દેશી કે વિદાયતી?

જો તમેને દેશનું જરા પણ અભિમાન હોય તો સ્વદેશી માલને ઉત્તેજન આપો.

હિંદનું હિત સાધવું, એ હિંદીઓનો ધર્મ છે

હુન્નર, કળા, ને ખીલવવી, એ હિંદીઓનું કર્મ છે

અમારા કારખાનામાં દરેક જાતની ફ્રેમો જુદી જુદી સાઈઝની જેવો માંગશે. તેવી ખર્ચાવી આપવામાં આવે છે. આ ફ્રેમો સફાઈમાં સુંદર, તથા ટકાઉમાં મજબુત છે.

બહાર ગામના ઓર્ડર પર પૂરતું ધ્યાન આપી પચીસ ટકા ડીપોઝીટ મળ્યે માલ વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે.

દરેક મોટા શહેરમાં એજન્ટો જોઈએ છીએ. એક વખત આરડર આપી ખાત્રી કરો.

મીસ્ત્રી નારણ લવણ પીકચર ફ્રેમમેકર,

કે. મજગામ, લવલેન, પટેલની વાડી

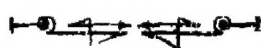
મુંબઈ નં ૪૦

આ પુસ્તક મુંબઈ, નં. ૬૩ ચીંચપોકલી પરેશ રોડ પર લેડી નોર્થકોટ હિન્દુ ઓફિસે કે. એન. સેલર પ્રેસમાં બહવણ પીતાંબર ઠક્કરે છાપ્યું છે અને મોહનલાલ વિઠ્ઠલદાસ ઠક્કરે ગીરગામ બેંકરોડ, જુની પોસ્ટ ઓફીસ પાસે C/o સુંદરણ વસરામ મુંબઈ નં. ૪. માંથી પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

તમેને આમંત્રણ છે.

ક્યાં ?

કાલબાદેવી ઉપર ઠક્કર ઔધર્સને ત્યાં

કારણકે ત્યાં જાતજાતની ટોપીઓ ખરીદવાનું
મહાન મથક છે.

દર શની, રવી, અને બુધવારે ગમે તે કીંમતની ટોપી
ખરીદવાથી ઈનામો તદ્દન મફત મળે છે.

જથાબંધ ટોપીઓ ખરીદવાનું મથક

ઠક્કર ઔધર્સ.

એકલા માલેક—માવજી માંડણ.

કાલબાદેવી રોડ, અળસીના પાઠીયા પાસે, મુંબઈ ૨

જયંતીલાલ ઍન્ડ સન ઝવેરીઓ

તમામ જાતના સોના ચાંદીના
અને ઝવેરાતના ફેન્સી
દાગીના બનાવનાર
તથા વેચનાર

એક વખત દ્રાવણ ઓરડર આપી
ખાત્રી કરો.

નં. ૧૬૫, શેકમેમન સ્ટ્રોટ, મુંબઈ

